

Záborszky Gábor

*„s a magány szelidebb a szívemben
s rokonabb a halál.”*

(Radnóti Miklós: Álomi táj)

„Költők szenvedése...”

Záborszky Gábor grafikai lapjaihoz

Az 1980–82-es hűvös, visszafogott, mértéktartóan szűkszavú, fekete-fehér-szürke festménysorozatok után sajátos szemléleti és stílusbeli változások tanúi lehetünk Záborszky Gábor művészetében. A homogén fehér vászonfelületek nyugalma eltűnik, s a szigorúan meghatározott szerkezeti összefüggések egyértelműsége felbomlani látszik. A képfelületbe illesztett fotók zártsága fellazul, asszociációik köre kibővül. Megmozdul ismét a faktúra, a súlyos és sejtelmes föld-anyag: s hol fájdalmasan repedezett, szikkadt, kopár, élettelen síksággá, hol felsebzett, felszaggatott mezővé, hol pedig nyomasztóan súlyos, sötét, mindent elnyelő masszává, gyilkos mocsárrá lényegül át. Gesztusok és elcsöppenő, lecsurgó, képlékeny festékfoltok jelennek meg, sárra, vérré, kegyetlen és közel-fogható realitásokra, pusztulásra utaló, érzékletes formák. Feloldhatatlan ellentéttel feszülnek egymásnak a selymes fehér és a durva, vasokos, nehéz fekete felületek. S a bársonyos felületű fehér papíron súlyos teherként nehezednek az emberi írás jelei: a költők sorai.

Mert ezek a sorok a halál megérezéséről, az ember lealacsonyításának poklairól, a betegség és a szenvedés legsötétebb pillanatairól, a reménytelenségről tudósítanak: a reménytelenség súlya az, amitől a reszkető kézzel, tompa ceruzával papírra vetett, alig olvasható sorok olyan iszonyatosan súlyossá, elviselhetetlenül nehéz teherre válnak.

Záborszky lapjain két szélsőséges póluson jelenik meg a lét és a nem-lét képi metaforája: az emberi írás és a tompa, sötét, súlyos föld végleteiben. Mert az írásköltők sorai: Babits és Radnóti versei, feljegyzései. Egyiket a borzalmas betegség, másikat a még borzalmasabb háború, a szellem betegsége, a fasizmus ragadta el. Finom, törekeny, érzékeny egyéniségük a kiszolgáltatottság leggyötrelmesebb pillanataival kellett hogy találkozzon. S a költők szenvedése a mindenkor emberi szenvedés megrázó és felkavaró üzeneteit juttatta el hozzánk, a szenvedés palackba zárt üzeneteit: a verseket és töredékeket.

A kusza, alig olvasható, elmosódott és zaklatott sorok, szavak, betűk az emberi szellem, a személyiség, az intellektuális lét jelei, a költők „adománya” – mely ebben a rettenetesen szélsőséges helyzetben azonosul magának a létezésnek, magának az ember, a költő fizikai létének jeleivel. Mert a költők amíg éltek, írtak: s csak addig írhattak, amíg még élhettek.

Az írásköltők tehát a szellemi létezés, az igazi emberi lét szimbólumai, melyek a személyesség legközvetlenebb hordozói: akár az arcról készített maszk, melynek háborzongató élethűsége a személyes vonások legpontosabb megörökítésén alapul. De az írás még ennél is több, mert élő; az írás szelleme, a sorokban kifejeződő gondolatok szellemisége teszi élővé.

S a fekete, súlyos, mindent maga alá temető massa, a koporsót és a jeltelen tömegsírokat behorító, a szörnyűségeket elrejtő föld maga a semmi, maga a felejtés sötétsége, maga az eszmélés nélküli, a személytelen és öntudatlan, mozdulatlan nem-lét. Mert Záborszky lapjain a vastag föld-anyag nyomasztó tömege zúdul a törekeny emberi sorokra, az átlényegített, halványan felderengő, a messzeségbe tűnt béke és a visszahozhatatlan boldogság képeit megörökítő fotókra, a „klasszikus örömök” és a „böles borozgatások” soha vissza nem térő meghittségét magukon hordó amatőr felvételekre. Mert Babitsék karácsonyfája, vagy az esztergomi „örökkék ég” ugyanazt az örök emberi vágyakozást tartalmazza: vágyakozást a belső nyugalom, a lelki béke után, a meghitt emberi kapcsolatok után, a legmélyebb értelemben vett szeretet harmóniája után, a szellemi alkotás és a gondolat szabadsága után. A csatlakozott, reményeit vesztett, önmagát kereső, elszigetelt és súlyos lelkiismereti kérdésektől gyötört Babits, akinek „szikár alakjába” mi már belátjuk a borzalmas halált, – ahogy Radnóti félszeg mosolyát sem tudjuk úgy nézni már, mintha nem történt volna meg a borzalom –, a túlexponált, megsárgult, elmosódott amatőr felvételeken olyan fájdalmas intimitással tűnik elénk, az emberi létezés esendőségének és törekenységének olyan elviselhetetlen nyilvánosságával, hogy ez megsejteni velünk a költészetet magát: a pillanatnyi és bizonytalan létből valami abszolútát és döbbenetesen teljeset teremtő szellemi tettet, aminek kockázatossága és mindent egy térré feltevő merészsége megfoszthatja a költőt saját boldogságától is. A fotók és az írás-fragmentumok motívumai mindezeknek az ellent-

mondásos kérdéseknek a felidézései. Záborszky minden lapon utal ugyanakkor a másik pólus állandó, fenyegető jelenlétére: a halál, a pusztulás, a kín és a szenvedés komor előjelei tűnnek fel a Babitslapok jelentésvilágának meghatározó elemeiként.

Záborszky gyakran él az ismétlés adta lehetőségekkel. Babits „beszélgetőfüzeteinek” egyes lapjait többször helyezi el egymás mellett, mégpedig úgy, hogy a rettenetes betegségben szenvedő költő emberi létének és költőként való szellemi létének sajátos viszonyára utaljon ezzel. A „beszélgetőfüzetek” egyes szavai, melyek csupán egy-egy adott pillanat, adott szituáció szülöttei voltak, a „némaság legyőzésének” szimbólikus kifejezésévé válnak. A haldokló által feljegyzett szavakra félelmetes, fenyegető, követelőző hatalomként kúszik rá a fekete, szurokszerű föld, a csorgatott fekete formák csúppokként húzzák magukhoz az emberi élet jeleit, a halállal és a félelemmel viaskodó, szenvedő ember utolsó jelzéseit. A sűrű, egybefüggő, vaskos föld-anyag – kiegészítve a fotókon megjelenő, szinte embléma-szerű orvos- és apáca alakokkal – a halál és a halottat elnyelő temető, a koporsót befogadó sír képzetét idézi.

A Babits-lapok és a Radnóti-lapok egyaránt tartalmaznak egy olyan mozzanatot is, ami összetettebbé teszi a jelentésvilágot. Gyakran megjelenik az írott szöveg és a nyomtatott szöveg egymásrarétegzése, ami egyként hat a szöveg elidegenítéseként, illetve az idő szerepére való utalásként. A Radnóti-lapok kompozíciós megoldása tömörebb: végtetesebben érvényesül a tompítatlan drámaiság. A koromfekete, vaskos, súlyos massa a plasztikusan kiemelkedő sarcsomókkal, föld és ködarabokkal együtt iszonyú teherként nehezedik a szellemi lét utolsó jelzéseit hordozó sérült, torékeny papírlap fotójára. A költő kézírása alatt nyomtatott szöveg jelenik meg: Radnóti verse, melyet már csak halála után jelentethettek meg az őt túlélők. A személyesség közvetlen nyomata, a kézírás, melyben még ott érezzük az emberi jelenlétet, a pillanat nyomasztó súlyát, a szenvedés és reménytelenség feloldhatatlanságát, a halállal szembenező költő egész személyiségét, a nyomtatott szöveggel együtt már idézőjelbe tett történelem, már a múlt rekvizituma. Az egyéni sors és a költő sorsa, az egyéni élet és a költő élete válik itt el a történelem, az idő, a bekövetkezett esemény által. A nyomtatott szöveg a jelen, az utókor áttételén keresztül látott költő írása, tehát némiképp már elidegenített, kultúrtörténetté vált, az irodalmi gondolkodás részévé vált szöveg. A kézírás viszont maga az eleven sors, a nyomorúságban is alkotó, verset író költő sorsának hordozója. Mégis, ez a kézírás a dokumentális áttételes, mpndhatni feltáró folyamatán keresztül, a lefotózás és átmásolás technikai folyamatán keresztül érkezik el hozzánk – és ez már önmagában is tragikus tartalmú. Tudatosítja a szenvedés, a pusztulás és a „túlélés” közötti mérhetetlen különbséget; hangsúlyozza a történelmi visszatekintés „védttségét” a történelemhez képest. Mert aki dokumentál, az már „túlélő” – s a szöveg, akár nyomtatott, akár kézírásos, számunkra már egy nemlétező sors szellemi üzenete, egy többé nem létező ember, költő szenvedésének átlényegítése. Ez a pokoli átlényegítés, ez a megváltozott átlényegítés a költő részéről maga a vers. Különösen akkor, amikor a költő élete, életének már egyetlen tartalma, az igazi lét egyetlen és kizárólagos lehetősége, egyre csökkenő lehetősége maga a vers. Mert aki képes így szembenézni a valósággal, így számot vetni a megmásíthatatlan ténnyel, annak kezében már ott van az átlényegítés varázsvesszeje:

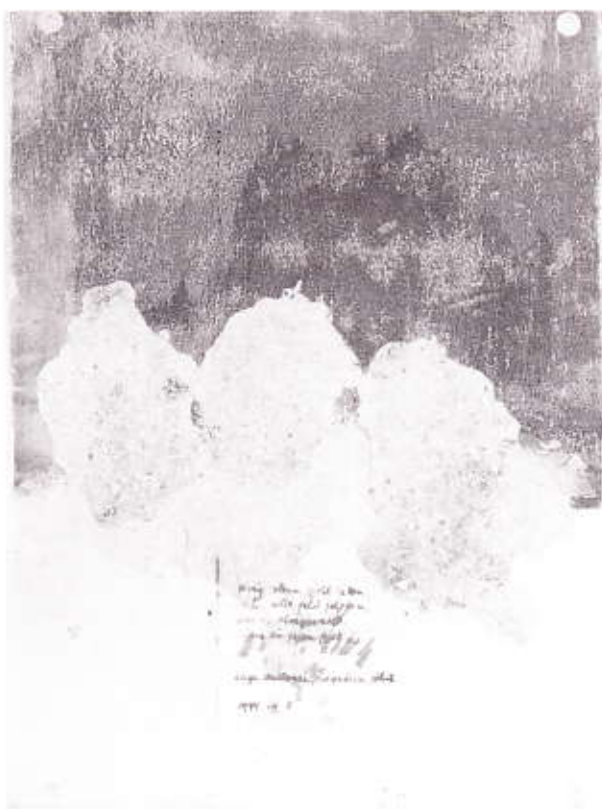
„Gyökér vagyok magam is most,
férgek között élek én,
ott készül e költemény.”

Záborszky Gábor megsejtett valamit ebből az átlényegítő, kiméletlenül valóságos és mámorítóan szabad, halálhoz közeli és mindenen túli szellemi tetteiből. A végtetesen leegyszerűsített, elemi jelekkel és nyilvánvaló, elsőre átlátható összefüggésekkel megformált képi metafora tömörsége a „sorsom elvegzetetett” végzetes tömörségét idézi.

Záborszky Gábor művészetében ritkán tornek felszínre ezek az indulati-érzelmi tartalmak, melyekkel a Babits- és a Radnóti-lapokon találkozunk. Itt nyilvánvalóan nem Babits- és Radnóti-illusztrációkról van szó, hanem annak a drámai küzdelemnek, feloldozás nélküli gyotrődésnek a felidézéséről, ami az átlényegítés hatalmáért folyik.

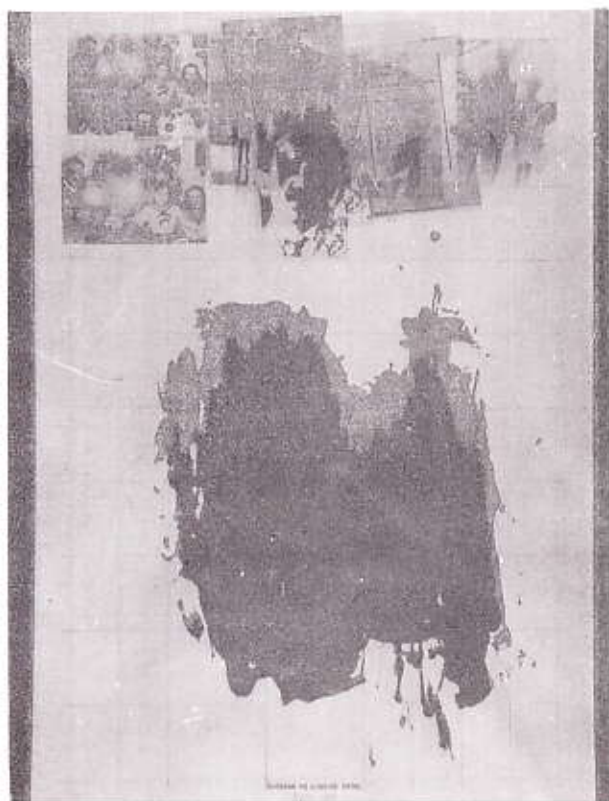
Mert a költők szenvedését nem enyhíti semmi.

(Hegyi Lóránd)
1984 november

RADNŐI EMLÉKLAP I.
1984; 70x50 cm; vegyestechnika
Bujdosó Alpár tulajdona

ÖRÖKKÉ ÉG A FELHŐK FOLOTT
1983; 100x70 cm; vegyestechnika
Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdona

RADNÓTI EMLÉKLAP II
1984; 70x50 cm; vegyestechnika
Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdona

A NÉMÁSÁG LEGYÖZESE
1983; 100x70 cm; vegyestechnika
Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdona

